

אתר דעת - מכללת הרצוג

אליעזר שטריקמאן, ראש מועצה אזורית חבל אשכול, אמר כי המועצה תמשיך להעביר את המסמך לממשלה, אך תתקן את ה"הגדרה" ויבטיח את המסמך.

האדם וייעודו על פי ההשקפה התנכית עסוקהארץ.

המטבע שטבעו חז"ל במסכת אבות יפה תלמוד תורה
עם דרך ארץ קיבל הסבר חדש בדורות האחרונים ותהפך
לסיסמה בעלת משמעות חינוכית, חברתית ופילוסופית.
במרכז ההשקפה, אשר נוצרה מסביב לסיסמה זאת,
הועמדה בעיית היחס בין היהדות כהשקפת העולם
וכמערכת מצוות הדת לבין העולם הנוכרי, כתודעת
ההשכלה והמדע וכמערכת חיי רוח ותרבות כללית.
במאה התשע עשרה הועמדה היהדות בארצות המערב
בפני תופעות חברתיות ורוחניות בעלות תוקף והשפעה,
אשר הולידו משבר ועירעור המסגרת הדתית והאמונה.

קונצפציות פילוסופיות ודתיות חדשות, התגבשו בהומאניזם ובאינדיבידואליזם, הישגי השכל האנושי הגיעו לידי התפתחות במדעי הרוח ובמדעי הטבע, שינויים באמצעי הייצור ובחיי החברה הביאו להתפתחות הקאפי-

שאלים המודרניים.
בשביל היהודים באירופה המערבית היתה זאת תקופה של התגברות תהליך האמאנציפציה, ושל נסיונות מאורגנים,

אתר דעת - מכללת הרצוג

ולא ספונטאניים בלבד, להתפרק מעול המצוות ולהסתגל
הסתגלות חיצונית ופנימית לעולם הנוכרי.

יהודים מעורערים רואים ביהדותם מכשול והם
מתאמצים להתאים את יהדותם לתנאי הקיום החדשים.
מתגבשים נסיונות להבדיל בין "תוכן רוחני" של היהדות
לבין הצורות שהתקדשו כדעת אנשי הרפורמה במרוצת
הדורות, כגון לבוש מיוחד, לשון עברית, מיבנה של בית-
הכנסת וסדריו; המצוות המעשיות והתורה שבעל-פה כולה
הן בעיניהם אינטרפרטציה רבנית של היהדות, בעלת תוקף
יחסי ומוגבל. הרפורמה רואה את החדירה להיסטוריה
המתהווה כחדירה לחיי ההווה וכהסתגלות לדרישות
התקופה, והיא שואפת להקים גשר על פני הניגוד בין הדת
לבין החיים, על ידי הכנסת החיים לתוך הדת עצמה ועיצוב
הדת על פי החיים.

באופן מעשי בא משבר זה לידי ביטוי חריף בארצות
אירופה המערבית, כגון צרפת, מדינות גרמניה וחלקים של
הקיסרות האוסטרית; זהו תהליך של התפוררות המוסדות
היהודיים, סקולאריזציה של החיים הדתיים, חיסול
מרכזי תורה וחינוך דתי, פיתוח חכמת ישראל חילונית
ותופעות שמד.

ב. "תורה עם דרך ארץ" — סקירה היסטורית

ניתן לראות את הסיסמה "תורה עם דרך ארץ" כאחד
הנסיונות המרכזיים, אם לא כנסיון המרכזי, להעמיד כנגד
משבר חמור זה, קונצפציה חינוכית, חברתית והשקפתית.
בשנת 1845 מופיע קובץ "תורת הקנאות"¹, כתגובה

1 תורת קנאות, תר"ה (1845), תשובת הרב הירש, הודפסה גם בירחון
נחלת צבי, שנה א', עמ' 102 ואילך ובקובץ: הרב שר"ה, משנתו
ושיתותו, ירושלים, תשכ"ב, עמ' 323 ואילך.

אתר דעת - מכללת הרצוג

לאסיפת הרבנים הרפורמיים בבראונשווייג ובו חוות דעתם של רבני גרמניה, הונגריה והולאנד, וביניהן גם תשובתו של הרב ש"ר הירש: הוא כותב את דבריו בשפה העברית, כדלהלן:

... "על כן נשובה נבנה בתים לתורה ולחכמה וליראה יחדיו... אל תיראו לתורה מפני החכמה, כי תראו חכמים בעיניהם התנכרו לתורה, חכמה אמיתית, אוהבת התורה ועזר כנגדה... ובתי לימוד למלמדי בני ישראל תורה ודרך ארץ, אשר בהשגת שניהם כאחד תעלה ארוכה לכל מכותינו. מה יעשו בנינו שלא יחטאו, אם לא נשית לב לשנות נעוריהם לתינתם ביד מוריהם ישרי לב, יראי ה', מביני תורה ומדע לאמיתתם, לגדלם לתורה ולדרך ארץ יחדו אשר רק יגיעת שניהם תשבית עוון הדור. הלא נדע נאמנה כל עיר וכל מושב, שאין שם בית תלמוד תורה ודרך ארץ יחדיו, לא תינצל מחרם הזמן" ...

מושגים אלה מופיעים בניסוח עיוני ובהקשר והיקף שונה בכתביו המרובים של הרב ש"ר הירש, החל ב"אגרות צפון" (1836), ב"חורב" (1837) ועד לכתביו הפולמוסיים, העיוניים והפרשניים השונים. מן הראוי לקבוע, כי למושג "תורה עם דרך ארץ" יש אצל הרב הירש משמעות חינוכית וחברתית שימושית, כתריס נגד סכנת ההתרחקות מן היהדות וכתנאי חיוני למעמד הכלכלי, האזרחי והפוליטי של היהודים בתקופת האמאנציפציה, אבל יחד עם זאת הולך המושג ומתרחב לתפיסה עיונית-השקפתית.

לפני שניגש לבירור תפיסה עיונית זאת, עלינו להדגיש, שאין ליחס את רעיון תורה עם דרך ארץ לרב ש"ר הירש בלבד; באופן מקביל ומתוך מניעים דומים פעלו אישים אחרים, וביניהם החשוב ביותר היה הרב עזריאל

אתר דעת - מכללת הרצוג

הילדסהיימר, שניסה להגשים את הרעיון בהונגריה ואחר כך כמייסד הסמינר לרבנים בברלין. מעניינת ההקבלה בין שני אישים אלה, שהיו בני אותה התקופה. הירש נולד ב-1808 והילדסהיימר ב-1820, שניהם למדו אצל ר' יעקב אטלינגר, שעוד היה שייך לגדולי הרבנים מן הדור הישן, אבל כבר היה בעל השכלה כללית-פורמאלית, ואצל החכם ברנייס מהאמבורג, אשר ניסה לפרש את היהדות פירוש השקפתי חדש, מתוך תודעת התקופה, והקדים בזה את תלמידיו. שניהם למדו באוניברסיטאות ושניהם ניסו, ללא הצלחה, להגשים את רעיון תורה עם דרך ארץ בחינוך מחוץ לגרמניה: הירש במוראביה (1846–1851), והילדסהיימר מהונגריה (1851 – 1869). הראשון הקים את הקהילה האורתודוקסית בפראנקפורט, על מוסדותיה ומפעלה החינוכי. והשני יסד את הסמינר לרבנים בברלין וריכוז חוג מלומדים חשוב מסביבו.

בשביל הילדסהיימר ובני חוגו הכנסת המדעים לתוכנית הלימודים המסורתית היא אמצעי עזר להכרת התורה מבחינת "בכל דרכיך דעהו", ובזה הוא הולך בעקבות מסורת גדולי התורה, אם כי בהיקף חדש ובשיטה חדשה. כלי המדע הם בשבילו ובשביל תלמידיו, כגון דוד צבי הופמן, כלים שיש להשתמש בהם ללימודי היהדות ולהגנה עליהם. מבחינה עקרונית חשובה עמדתו ועמדת תלמידיו, שההשכלה הכללית אינה עומדת בסתירה עם היהדות, אלא טיפוח ההשכלה זאת מאפשר מדע יהודי וחינוך יהודי מתוקנים יותר.

ברם, כשאנו עוברים מן הסיסמה "תורה עם דרך ארץ", כבסיס לייסוד בתי חינוך וכסיסמה להרחבת ההיקף המדעי- השימושי של המפגש עם ההשכלה הכללית עד למשמעות השקפתית, עלינו להתייחס בעיקר לתורתו של רש"ר הירש.

אתר דעת - מכללת הרצוג

ג. הבעיות – "החשיפה... היא... חסא... סתמי... יחד...
הירש: לא יסד פילוסופיה או השקפת עולם שיטתית,
אבל מותר להשתמש במושג "שיטת תורה עם דרך ארץ",
וניתן גם לקבוע את מקומו של האדם וייעודו בשיטה הזאת,
על פי עיון בכתביו ועל פי עיקוב אחרי המגמות החברתיות
והתרבותיות שהתפתחו בקהילות ובחוגים שסיגלו לעצמם
את השיטה: ... זה... שאלות... שתשמנה
יסוד להבנת מקומו של האדם וייעודו בשיטת "תורה עם
דרך ארץ": ...
(1) היחס אל התרבות הכללית ואל גילוייה השונים,
(2) משמעות ייחודו של עם ישראל ומחות תורתו,
(3) הסברת המושג "תורה עם דרך ארץ".
מובן מאליו, שבירור זה אינו בא למצות את הבעיות
הרבות המתעוררות בקשר להבנת השקפותיו של רש"ר
הירש. אין הוא מתייחס גם להשתלשלות השיטה בתקופת
הביקורת העצמית, שהחלה בסוף המאה התשע-עשרה
ובראשית המאה העשרים, והנמשכת, על רקע של התנאים
החדשים, במציאות הישראלית בת זמננו.
ד. היחס אל התרבות הכללית
הירש אינו מוכן לטשטש את עובדות הפגישה עם העולם
הנוכחי, והוא מודה בממשות התהליך ההיסטורי מחוץ
לגבולות היהדות. הוא מכיר היטב בתמורות הגדולות שחלו
בתקופה החדשה, ואף מתלהב מהן.

במקום אחד הוא מדבר על שחר עולה של ההומא-

4 056 יסוד תורה עם דרך ארץ, ח' עמ' 4.

2 100 יסוד תורה עם דרך ארץ, ח' עמ' 4.

3 251 יסוד תורה עם דרך ארץ, ח' עמ' 4.

2 כתבים, כרך א' עמ' 457.

3 כתבים, כרך א' עמ' 120.

אתר דעת - מכללת הרצוג

ניות. במקום אחר⁴ נאמר, כי בני ישראל מוזמנים להשתתף בכל השאיפות ההומאניות, הסוציאליות והפוליטיות של חיי העמים. הוא מתלהב מן ההישגים החומריים של המאה, כגון שיוויון אזרחי, עצמאות פוליטית וחירות סוציאלית.

לשיא התלהבותו הוא מגיע בנאומו המפורסם ליובלו של פ' שילר, בו⁵ הוא משבח את האידיאל ההומאניסטי ואת אחוות האדם ביצירותיו של המשורר הגרמני, שעליו יש לברך "ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם".

הערכה חיובית, ולעתים מתלהבת זאת, מלווה בדרישה תקיפה ומחייבת. הירש לא התיר, אלא דרש התמודדות רוחנית של היהודי עם התרבות החילונית, כי עלינו ליצור יחס נכון אל חיי התרבות האירופאית, שבזרמיה עלינו לפתור את בעיותינו⁶.

אין תרבות מתקדמת זאת שלימה ואין במדינה אירופאית, בת זמננו, הגשמה של האידיאל, אין בה שלום ניצחי, אין בה פיתרון לעוני, לסבל ולפשע ואורח חיה רחוק מן הקדושה⁷. אף בטכניקה (טלגרף וקיסור) אין לראות נצחון של רוח האדם. כי אין המדע כשלעצמו מביא לשלום ולאחדות⁸. לא רק עמנו זקוק לגאולה, אלא האנושות כולה.

אין התרבות האירופאית, עם כל הישגיה, מותאמת לדרישות ה', ועל כן אין פלא, שקיימת אי התאמה בין היהדות לבין התקופה, כי רק אם הזמנים ישתנו ויהיו

4 כתבים, כרך ו' עמ' 310.

5 כתבים, כרך ב' עמ' 457.

6 כתבים, כרך א' עמ' 135.

7 שם.

אתר דעת - מכללת הרצוג

מותאמים לדרישת ה', היהדות תהיה מותאמת לזמן⁸;
בינתיים עמנו, הנודד מתרבות ומתקופה לתקופה, חי את
תולדותיו, מתוך אי התאמה לתקופה ולתרבותה.

בשביל הירש תרבות איננה מכלול הידיעות השימור
שיות, לימוד השפות והשתלמות מקצועית, כי אם שם כולל
לקניינים ולערכים מחשבתיים, המהווים יסוד לחיי הרוח
והמשמשים גורם לעיצוב האישיות האינטגרלית, היודעת
לתפוס את מקומה בעולם ולהסדיר את החיים על יסודות
רוחניים⁹. תרבות במובן השלם אינה מושגת על ידי הסתג-
לות לדרישות התקופה ועל ידי חדירה לחיי ההווה,
כדרישת הרפורמה, כי התרבות השלימה נשאבת ממקורות
היהדות הנאמנה למקורותיה הפנימיים¹⁰.

פירושו של הדבר, שתנאי לכל מדע, אמנות והשכלה
היא בדיקתם לאור תורת ה'; אין להשלים את תרבות
התורה על ידי תרבות אחרת, אלא יש להפעיל את רוח
התורה בכל גילויי החיים ולבולל את תכני התרבות, בעזרת
הכוח המעצב של התורה¹¹.

הירש מאמין כי פגישה מחודשת, אחרי הפסקה של
מאות בשנים, בין היהדות להשכלה הכללית על בסיס כזה,
לא תביא לניגוד בין ההשכלה לבין היהדות, אלא תאחה
את הקרע שנוצר, בעקבות גישה מוטעית אל המפגש החדש
הזה¹².

8 שם, עמ' 158.

9 אגרות צפון, אגרת ט"ז, ומאמרו של ר"י וינברג: משנתו של רש"ר
ביהדות בקובץ: Rabbiner I. R. Hirsch, Zürich 1960.

10 אגרות צפון, אגרת י"ח.

11 כ' רוטנשטרייך, המחשבה היהודית בעת החדשה: יסוד, א',
בפרק "מושג המסורת" ור"י וינברג ב"נחלת צבי" כרך 7, ע' 136 ואילך.

12 כתבים, כרך ב', עמ' 451.

אתר דעת - מכללת הרצוג

ה. ייחודו של עם ישראל ומהות תורתו.

היהדות איננה רליגיה וגם איננה תיאולוגיה, כל במרכזה עומד החוק האלקי הנגלה. רליגיה היא רגש דתי המפעם באדם, ותיאולוגיה היא פילוסופיה של הדת ומחשבת האדם על האלקי, אבל התורה היא דבר ה' לאדם ולעולם.

בדור של האבטונומיה בפילוסופיה ובמוסר הכריז הירש, שאין הדת מוותרת לטובת קנה-מידה אנושי, סובייקטיבי ואף אין היא מסתמכת על אמונה, אלא על "החוק", כלומר על משפט התורה וההלכה¹³, ומכאן שאת הדת, שהיא אב ואם ההשכלה וציוויליזאציה, אין להתנות בהתקדמות, כי אין להשליך את דבר ה' לכור הציוויליזאציה. היהדות היא מפעל אלוקי והיא מיועדת לחנך את הזמנים ולא להתחנך על ידי הזמנים¹⁴.

ה' העמיד בכוונה תחילה את עם ישראל בניגוד לזמן ההיסטורי המתהווה והחולף. לא העם עיצב את חוקיו, אלא חוקיו עיצבו את העם¹⁵. והתורה (ששורשה הלשוני הוא "הרה") היא בבחינת גרעין אלקי, שמתוכו נבט עם ישראל וממנו צמחו כל חיי האומה.

כל התורה אינה אלא החוק הטבעי המכוון ל"מינו" של האדם היהודי ומטרתה לעצב ולחנך אנשים ישראלים¹⁶.

13 כתבים, כרך א' עמ' 136.

14 שם, עמ' 153; פירוש לתורה: בראשית ח', פסוק א' ובדברים כ"ז פסוקים י"ט, כ"ח; אגרות צפון, אגרת י"ז.

15 כתבים, כרך ג' עמ' 114.

16 פירוש לבראשית פרק א', פסוק יא, וראה: מבוא של י' הוינמן לאגרות צפון עמ' 12.

אתר דעת - מכללת הרצוג

על ידי המצוות, שהן הפעולות הפונקציונאליות של הנשמה היהודית החיה.

ואולם יהדות זאת, הבנויה על ציווי אלקי בלתי אמצעי ובלתי ניתן לשינוי ועל התבדלות לאומית, פירושה אנושיות צרופה, והמצוות באות לתקן ולהשלים את האנושיות, אשר מיטב בני אדם שואפים אליה.

ו. תורה עם דרך ארץ

ארבעה מובנים עיקריים יש למושג תורה עם דרך ארץ אצל הירש:

(1) במובן הראשון הכוונה לשימוש במדעים, כמקצועות עזר.¹⁷ במסגרת תוכנית הלימודים והחינוך, על מנת לאפשר ליהודים הסתגלות למלחמת הקיום ולתנאי החברה. מושג זה נתגבש בעמדה המסורתית של חכמינו בכל הדורות, אם כי היקפו ותוקפו השתנה אצל הירש.

(2) במובן השני מופיעה התורה בצירוף עם "דרך ארץ" כהשכלה כללית וסוציאלית, החיונית למעמד האזרחי והתרבותי בחברה של האמאנציפאציה. חובה זאת מבוססת על סדר עולם טבוע בחותמו של ה"דרך ארץ אזרחית חברתית" — מחייבת, לדעתו של הירש, את היהודי המשתתף בחיי החברה והמדינה.¹⁸

(3) לתורה עם דרך ארץ יש גם משמעות ציבורית בקהילה היהודית ופירושה תוכנית לימודים וחינוך. הירש פיתח, החל בספרו הפילוסופי "אגרות צפון", דרך ספרו ההלכתי "חורב", ועד לכתביו ולנאומיו המרובים,

17. פירוש לויקרא פרק י"ח, פסוק ד', פירוש למסכת אבות בתרגום לסידור ותשובתו הנזכרת לעיל, בהערה 1.

18. כתבים, כרך ב' ע' 456, כרך ג', ע' 481, ועוד. י"ח.

אתר דעת - מכללת הרצוג

תוכנית חינוך והוראה למוסדות חינוך, שהוא ראה אותם כמוקד לפעולתו הציבורית-הדתית. תכנית זאת היתה מבוססת על לימודי היהדות והשכלה כללית גם יחד¹⁹.

(4) הסיסמה תורה עם דרך ארץ היא ביטוי להשקפת עולם.

הירש דורש התמודדות רוחנית של היהדות עם התרבות החילונית.

הדילמה, כפי שהגדיר אותה הולדהיים, אחד מראשי הריפורמים²⁰ "אין בפני היהודי אלא שאלה אחת ויחידה: או שישאר בד' אמותיה של היהדות הרבנית ויחיה מעבר לזמן, או שיחיה בזמן ותוך כדי כך יחדול מהיות יהודי רבני", מצאה את פתרונה אצל הירש, אשר קבע, שהיהדות והתרבות הם ביחס של התנאה והשלמה הדדית²¹.

התרבות הכללית בגילוייה הנעלים קרובה ליהדות, כי שאיפות האמת, היופי והטוב שבכל הדורות קשורות במקור האלקי, הוא גם מקור היהדות. ברם, קיים מרחק גדול בין התרבות הכללית, הנתונה לתהליך ההיסטורי והבנויה על מערכת מניעים חומריים ומוסריים משלה, לבין היהדות. "תורה עם דרך ארץ" פירושה עיצוב התרבות הכללית, בכוח התורה, תוך התייחסות הדדית. עמדתו של הירש מתנגדת להסכמה ולכניעה כדרך הריפורמה; וגם להסתגרות ולהימנעות, כדרך היהדות השמרנית; הירש מחייב מיפגש של התמודדות. הוא מאמין בהשפעתה המעצבת של התורה על התרבות הכללית, שיסודה במקור האלקי.

19. אגרות צפון, אגרות י"ז, י"ח: חורב, סעיף 550 ואילך; כתבים ב' עמ' 436. 20. וראה רוטנשטרייך עמ' 95 ואילך.

21. וראה גם בראשית פרק כ"ו, פסוק ה'.

אתר דעת - מכללת הרצוג

תורה עם דרך ארץ אינה הגבלה של מושג התורה, אינה דרושה, כדי להשלים את תרבות התורה על ידי תרבות אחרת, אלא היא אמונה שבכוח התורה, לא רק לבולל את תכני התרבות, אלא להיות גורם צורני ומעצב של תרבות זאת.

היהדות והתרבות אינם מושגים מונחים על רמה אחת; תרבות אינה גודל מוגדר, שכלפיו קיימת הסכמה וכניעה או הימנעות ובריחה. התרבות היא תהליך, התהוות בלתי פוסקת, הנתונה לעיצוב ולהשפעה בכוח התורה.

ז. האדם וייעודו

ניתן להגדיר את הייעוד בשלוש נקודות מרכזיות:

- (1) האדם היהודי וייעודו האישי,
- (2) האדם היהודי וייעודו כלפי עמו,
- (3) האדם היהודי מבחינת אדם-ישראל.

הייעוד הראשון מתייחס במיוחד לתמורה הגדולה בחוויה הדתית. הירש מבסס את החוויה הדתית לא על הכרה מוסרית, לא על רגש תלות והתמסרות ואף לא על ההכרה באבטונומיה האנושית, אלא על חוויה דתית של הנשמה היהודית, המקיפה את הטבע ואת ההיסטוריה האנושית.

הירש רצה להחזיר את האחדות שבין החיים והדת, ולאחות את הקרע שבין תחומי הקודש והחול.

המצוות לא ניתנו כתמורה לחיים, וקיומן בא מתוך אהבה ושמחה פנימית, כסיפוק כמיהתו וערגתו של הרגש הדתי.²²

22 וראה מאמרו של י' וינברג בקובץ השויצרי (הערה 9).

אתר דעת - מכללת הרצוג

הרגש הדתי הוא מבחינת "יראת הרוממות".

הירש מחפש ביסוס חדש לרצון ולרגש זה. הוא מגלה את עושר חיי הנפש ביהדות, ואת קצב החיים בלוח היהודי. בדברו על הטבע הוא אומר: אנו מונים לפי האביבים, ובבטאו את שמחת החיים היהודיים הוא קובע: המקדש היהודי לא ניבנה על גבי קברים, ולחצרותיו באו בשמחה²³. העולם ניתן לאדם, לסיפוקו ולגילוי שמחתו. החיים מורכבים "מימים ולילות גדולים"²⁴. שבתות וחגים בקהילתו מתוארים כימי התעלות וקדושה.

הספר "חורב" פונה אל היחיד, הוא מעמיד אותו לא בפני קובץ דינים של שולחן ערוך, ולא בפני ספר המצוות, אלא בפני חוויה של מפגש עם רצון ה', עם חובה, הכרה ואחריות. ספר זה מעורר למשימות בחיים.

הייעוד השני מתגלה ביחסו של האדם היהודי אל חברתו, קהילתו ועמו.

הקהילה המבוססת על יסוד התורה והמצוות היא בשבילו ביטוי ודוגמה לתחיית היהדות ולשמירה עליה מפני זרמי הזמן: היהדות, על חוקיה, מדעה, מוסדותיה ותורתה, אינה שייכת לעבר שחלף, אלא להווה ולעתיד²⁵. ייעוד זה פירושו גם חיי שיתוף חברתי-קהילתי²⁵ ו"דרך ארץ" היא מידה וצורה להפעלת הרצון החברתי והמוסרי. מוסדות חינוך לדוגמא, בית-כנסת, מוסדות דת, רבנות מאורגנת הם ביטויים לרצון חברתי זה.

מחובת החברה לדאוג להכשרת איכרים, יהודיים, סוחרים, בעלי-מלאכה, אמנים, עורכי-דין כמו תלמידי

23 כרך א' עמ' 3 ואילך.

24 כרך א' עמ' 226.

25 כתבים, כרך ד' עמ' 440.

אתר דעת - מכללת הרצוג

חכמים, וייעודו של האדם היהודי הוא להיות חיי, מעשה ולפעול בכל שטחי החיים החברתיים. ³¹ הייעוד השלישי בא לידי ביטוי במושג "אדם-ישראל". האידילא "אדם-ישראל" אינו מזוהה או צירוף של שני מושגים נפרדים, אלא זוהי אחדות שלפני ההבדלה, המייצגת טיפוס של בן-אדם יהודי בלי קרע, אשר מקבל את העולם מעבר לכל שניות ומעצבן עיצוב-הארמוני. וייעודו האלוסי להיות בן-אדם ויהודי: "בתור בן-אדם זיכני ה' בכוח בחירה לפעול פעולות ומעשים; ובתור יהודי הוא גילה את רצונו ואת מטרותיו שעלי להגשים עלי אדמות" ³². ב"חורב" ³³ ספר-המצוות של הירש, המושגים "אדם-ישראל" מצטרפים לאחדות בלתי מתחלקת ³⁴ וכוונתה זיהוי ערכי מלא של היהודי השלם עם האדם השלם ³⁵. היהדות אינה אלא אנושיות-ישראלית וכל התורה אינה אלא דרך חיים המכוונת לאדם-היהודי ³⁶ משמעות רעיון זה היא, שהיהדות השלימה פירושה תיקון האנושות כולה ³⁷.

ומכאן ההתאמה בין הייחוד הלאומי לבין התפיסה האוניברסאלית. במהלך ההיסטוריה ובמיפגש הריאלי עם המציאות אין יהודי, לפי מהותו, מרוחק ממשפחת ה-עמים, כי אם קשור בהם על ידי מוצא משותף וייעוד משותף ³⁸, אבל בתנאי של שמירה על ייחודו הלאומי-הדתי. דווקא ייחודו לאומי-דתי זה משמש ערובה להשקפה

26 כתבים ו' עמ' 31.

27 חורב סעיפים 524, 525.

28 וראה פירוש לבראשית א' פסוק י"א.

29 כתבים ג' עמ' 503.

30 חורב סעיף 493. "אדם-ישראל" הוא שם-האדם של היהודי.

אתר דעת - מכללת הרצוג

תיו ושאיפותיו האנושיות הטהורות ויהדותו נושאת בתוכה את היסודות האנושיים, בגילוייהם השונים באמנות, במדע, בציוויליזציה ובהשכלה.

אברהם אבינו היה היהודי הבודד הראשון בעולם, אבל ייחודו הדתי עם אלקיו היה בעל משמעות אנושית אוניברסאלית ביותר³¹, והתולדה של עם ישראל, מאז ועד עתה, כולה הנה התגלות ה' באנושות.

בתוקף ישראליות אנושית זאת דואג היהודי השלם לתיקון החיים החומריים, לפיתוח ההשכלה ולהשתתפות בהתהוותם הבלתי פוסקת של תהליכי התרבות האנושית. לפי הירש האנושות האמיתית והישראלית, השלובות זו בזו, מהוות ייעוד מרכזי לחיי היחיד בישראל ולחיי הציבור היהודי, בדור הבא לחדש ולחזק את יהדותו על רקע של המשבר, אשר פקד את עמנו, בתקופת המיפגש בין היהדות והאנושות, המחולקות והנפרדות.

31 כתבים, כרך א' עמ' 154, כרך ג' עמ' 465.